

Maailman rahapeleistä ja rahapelien maailmoista

■ HANNU LINKOLA

Sytze F. Kingma (toim.): *Global gambling. Cultural perspectives on gambling organizations.*
Routledge, New York 2010.

Hollantilaisen sosiologi Sytze Kingman toimittama teos tarjoaa kiinnostavia näkökulmia rahapelaamisen luonteeseen ja yhteiskunnalliseen taustaan. Yhdeksässä tapaustutkimuksessa tarkastellaan rahapelaamisen organisatorisia, lainsäädännöllisiä, teknologisia ja psykologisia rakenteita eri puolilla maailmaa. Organisaatiotasoa luotaavissa kirjoituksissa korostuu enimmäkseen rahapeliyritysten ja valtioiden rooli, mutta välillä koukkauksia tehdään myös mikro-
tasolle, kuten blackjack-pöydän ää-

relle tai pelaamisen ympärille muodostuneiden sosiaalisten suhteiden pariin.

Vaikka teoksessa painottuu sosiologinen tutkimusote, kokonaisuudesta välittyy rahapelitutkimuksen monitieteinen luonne. Näkökulmia ja menetelmiä on poimittu mukaan niin historian tutkimuksesta, etnografiasta kuin taloustieteistäkin. Näkökulmien runsaudesta huolimatta teos on yhtenäinen ja johdonmukainen. Kingman laatima erinomainen johdanto sitoo tekstit teoksen viitekehukseen, ja kirjoitusten teoreettiset yhtymäkohdat muodostavat loogisen jatkumon. Myös kirjan tiivis muoto miellyttää. Kansien väliin ei ole yritetty koota kokonaiskuvaa rahapelaamisesta. Teos tyytyy tarjoamaan kiinnostavasti ja perustellusti pohjustettuja kurkistuksia tähän kiehtovaan ja ristiriitaiseenkin maailmaan. Kirjoituksissa esitettyjä ajatuksia ja johtolankoja voi soveltaa sujuvasti myös sellaisiin rahapelaamisen muotoihin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin, joita teoksessa ei käsitellä.

Tervetuloa koneistoon

Kirjoittajat tarkastelevat rahapelaamista erityisesti osana markkinavetoista kultuskulttuuria. Yksilön, yhteiskunnan ja teknologian välistä suhdetta avataan lähes jokaisessa kirjoituksessa samojen runkoteorioiden kautta. Viittauksia Bruno Latourin toimijaverkko-teoriaan, Henri Lefebvren spatiaalisuuden trialektiikkaan ja Pierre Bourdieun pääomateoriaan vilisee siellä täällä. Ydinsanoma on suhteellisen yksinkertainen. Kirjoittajat määrittelevät rahapelaamisen elämysteollisuuden muodoksi, joka pikemminkin luo kuin tyydyt-

tää tarvetta pelata. Johdannossaan Kingma tukeutuu Jean Baudrillardin ajatukseen kulutuksesta tuotannon tuotteena. Hän esittelee rahapelaamisen äärimmilleen rationalisoituna teknologiana, joka mahdollistaa sekä kuluttamisen että kuluttajien kontrolloinnin. Kingma sijoittaa näkemyksensä Las Vegasiin, jonka kasinoita hän pitää nykyisen kulutuskulttuurin paradigmat. Pelipöytien ympärille on rakennettu pompöösejä viihde-, ostos- ja elämyskeskuksia, joissa toimintojen tarkkaan harkittu sijainti ja muoto tähtäävät kasino-yhtiön voiton maksimointiin.

Kattavimman kuvauksen rahapelaamisen äärimmilleen rasvasta koneistosta esittävät australialaiset Richard Wooley ja Charles Livingstone, jotka perehtyvät kotimaansa pokeriautomaattiteollisuuteen. Vaikka pokeriautomaatti tuntuu triviaalilta tutkimuskohteelta Las Vegasin rinnalla, osoittavat kirjoittajat automaattien toimintalogiikan perustuvan kasinomaailmassa vallitsevaan kynnisen rationaaliseen laskelmointiin. Automaattien pinnan alla pyörii teknologisten innovaatioiden, psykologian, taloudellisen optimoinnin ja puhtaan matematiikan saumaton yhteispelejä. Kirjoittajat lisäävät yhtälöön hallinnollisen toimijan. Valtiot ja paikallishallinnot kontrolloivat automaattipelaamista esimerkiksi määrittelemällä, kuinka paljon palautusta automaattien tulee pelaajille antaa ja valvomalla automaattien toimintaa keskitetysti. Kontrollointi johtaa paitsi automaattien toimintamuotojen standardoimiseen myös niiden ympärille kehittyvien pelikulttuurien, käytösmallien, normien ja tilojen samankaltaistumiseen.

Wooley ja Livingstone pohtivat myös pelaamisen psykologista taustaa, jota ei heidän mielestään voi erottaa teknologisista ja laisäädännöllisistä käytännöistä. He esittävät pelaajan tietoisena toimijana, jolle raha on ennen kaikkea pelielämyksen väline. Kirjoittajat toteavat, että samalla kun pelaaja tekee yksilöllisiä kulutus päätöksiä ja ”ostaa” pelaamisen kautta elämyksen, hän on myös yhteiskunnallinen toimija, joka on sosiaalistettu tiettyyn tapaan tulkita ja antaa merkityksiä. Wooleyn ja Livingstonen mukaan yksilö sosiaalistetaan kapitalistisessa yhteiskunnassa kuluttavaksi yksiköksi rahan sosiaalisen arvon avulla. Pelaamisen psykologista taustaa määrittelevät rahaan liittyvät merkitysmahdollisuudet, joita pelikoneisto tuottaa ja hyödyntää.

Pelikoneistolla on myös tilallinen ulottuvuus, jossa vuorovaikutussuhteet, arvot, teknologiset ratkaisut ja poliittiset päätökset saavat konkreettiset puitteensa. Kingma perehtyy tähän ulottuvuuteen kirjoituksessaan hollantilaisista kasinoista. Hän pohtii Lefebvreen tukeutuen kasinoiden kontrollistrategioiden tilallisia muotoja. Kingman tarkastelu lähtee liikkeelle pelaamisen spatiaalisista käytännöistä: kasinoiden arkkitehtuurista osana kaupunkikuvaa, rakennusten pohjapiirroksista ja tilankäyttömuotojen arvojärjestyksestä. Kingma kuvaa kasinot Panoptikonin tavoin jäsentyneiksi järjestelmiksi, joiden tilalliset ratkaisut pitävät kuluttajan jatkuvasti kasinon kontrolloitavana. Fyysisen tilan jäsentymistä ymmärtääseen Kingma tarkastelee tilaan liittyvien merkitysten tuottamista. Mainoksissa ja mediassa tuotetut

elämäntapakuvastot tekevät kasinoista representaatioiden tiloja ihmisten toteuttaessa kuvastojen tarjoamia rooleja ja käytäntöjä. Kingma täydentää tarkastelunsa kuvailemalla, minkälaisia merkityksiä, toimintamalleja ja rituaaleja työntekijät kasinon tiloihin liittävät.

Pelaamisen sosiaaliset ulottuvuudet

Kingman kirjoitus saa tukea antropologi Richard Marksburlylta, jonka mainiossa mikrotilallisessa tutkimuksessa pureudutaan kasinoiden sosiaaliseen dynamiikkaan blackjack-pöydän ääressä. Marksbury osoittaa, että vaikka kasinot ovat tarkoin jäsenneiltyjä ja hierarkkisia tiloja, ne tuottavat samalla sosiaalista tasa-arvoa ja pelaajien välistä solidaarisuutta. Pelitilanteessa yksilön merkitys määrittynyt suhteessa hänen asemaansa pelissä, ei suhteessa hänen yhteiskunnalliseen taustaansa, rotuunsa tai sukupuoleensa. Marksburyn teksti on samalla värikäs ja kiinnostava menetelmäkuvaus osallistuvasta tutkimuksesta pelaamiseen liittyvine eettisine kysymyksineen. Se on myös miellyttävän ”elämänmaakuinen” teksti monen teoreettiseen päättelyyn tukeutuvan kirjoituksen rinnalla.

Macaolaisia korkeakouluja edustavien WuYi Wangin ja Peter Zabielskin kirjoitus Macaon kasinoiden VIP-järjestelmästä osoittaa, että Marksburyn ajatus sosiaalisesta tasa-arvosta on kulttuurijä ja mittakaavasidonnainen. He toteavat macaolaisen kasinokulttuurin ja siihen liittyvän omina-keisen suhdeverkostojärjestelmän kuvastavan kiinalaisen yhteiskunnan talousverkostoja. Macaolaiset kasinot paljastuvat pienten ver-

kostojen muodostamiksi kokonaisuuksiksi, joiden toiminnallinen rakenne muistuttaa etäisesti pyramiditaloutta. Sosiaalisen ja taloudellisen vaihdon monimutkainen järjestelmä perustuu ajatukseen siitä, että tarkoituksenmukainen toiminta sen sisällä tuottaa kaikille toimijoille heidän tavoittelemansa taloudellista voittoa. Taloudellisen pääoman eriyttäminen sosiaalisesta ja yksilöllisestä pääomasta on viime kädessä mahdotonta, sillä yhden pääoman kartuttaminen vaatii riittävää pääomaa muilla saroilla. Luottamukseen, maineeseen ja kirjoittamattomiin sopimuksiin perustuva järjestelmä tekee pelaamisesta tapahtuman, jossa tavoitellaan rahaa ja solmitaan ystävyyssuhteita.

Teoksen suomalaisnäkökulman tarjoaa Riitta Matilainen. Hän pureutuu valtion kaksinaiseen rooliin pelipalvelun tuottajana ja kontrolloijana. Esitellessään Raha-automaattiyhdistyksen ja Veikkauksen syntytarinaa Matilainen pohtii, miten valtion aktiivinen rooli on vaikuttanut pelaamisen maineeseen ja tapoihin. Valtiollisten peli-instituutioiden historia näyttyy hyvinvointivaltion keinona suunnata itselleen rahavirta, joka olisi muuten mennyt esimerkiksi ulkomaisille pelijärjestäjille. Pelipolitiikkansa eettistä kilpeä valtio on kiillottanut ohjaamalla pelivoitot esimerkiksi yhteiskunnalliseen hoiva- tai hyväntekeväisyystoimintaan. Yleisen hyödyn ja vastuullisuuden nimissä toteutettujen tulonjakomallien ohessa kaksinaismoralismin ongelma on selätetty arkistamalla tietyt pelaamisen muodot. Esimerkiksi lottoamista pidetään Suomessa pikemmin rutiinina – jopa kansakuntaa kokoavana rituaalina – kuin

varsinaisena rahapelaamisena. Samalla pelaamisen yhteiskunnalliset arvolutaukset ovat muuttaneet luonnettaan. Pelaamisesta on tullut yleisesti hyväksytympää – ”uhkapelaaminen” on muuttunut viat- tomammin sointuvaksi ”rahapelaamiseksi”. Raha-automaattiyhdistyksen rooli viimeaikaisessa vaalirahakeskustelussa tuntuu paljastavan suomalaisen rahapelijärjestelmän ristiriitaisesta luonteesta kokonaan uuden tason.

Onnistunut kokonaisuus

Lukukokemuksena teos on miellyttävä. Vaikka yksinkertaisten ilmiöiden monimutkainen käsitteellistäminen on synty, josta kriittisen yhteiskuntatieteen on vaikea irrottautua, tarjoaa teos myös esimerkkejä monimutkaisista ilmiöistä, jotka muuttuvat käsitteellistyessään helppotajuisiksi ja kiehtoviksi. Teos onkin tervetullut lisä nousukiidossa olevan aiheen tutkimuskirjallisuuteen. Kirjoitukset liikkuvat sujuvasti pelaamisen monilla mittakaavatasoilla ja antavat erinomaisen pohjan tulkita pelaamiseen liittyviä yhteiskunnallisia vuorovaikutussuhteita. Vaikka olisin mielelläni lisännyt kirjan maantieteellistä kattavuutta, siirtänyt katsetta pois kasinoiden keino- maailmoista ja lukenut pelaamiseen liittyvästä visuaalisesta kulttuurista tai pelaamisen sukupuolittuneisuudesta, pidän teoksen fokusta perusteltuna. Tällainen sa- tunnaisuudessaankin monipuolinen ja osumatarkkuudeltaan hyvä teos tuntuu onnistuneimmalta tavalta lähestyä pelaamisen kaleidoskooppimaisia organisaatioita.

Ainoa varsinainen sisällöllinen puute on metodologisen pohdinnan kapeus. Vain muutamassa ar-

tikkelissa käydään läpi rahapelitutumukseen liittyviä menetelmällisiä kysymyksiä, silloinkin lähinnä heitoina. Monitieteinen lähestymistapa tarjoaa rahapelaamisen tutkimukselle yllin kyllin hedelmällisiä lähtökohtia ja pelaamisen luonnetta avaavia teoriaketjuja, mutta samalla aiheen erityislaatuisuus ja sosiaalisia koodeja täynnä oleva maailma tuntuisi tarvitsevan itsenäistä metodologista pohdintaa. Teoksen arvoa tämä puute ei kuitenkaan vähennä. Ennemmin se osoittaa, että ala on avoinna kehitykselle.

Kirjoittaja työskentelee maantieteen tohtorikoulutettavana Helsingin yliopistossa Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa "Maisema, ikonit ja kuvat".